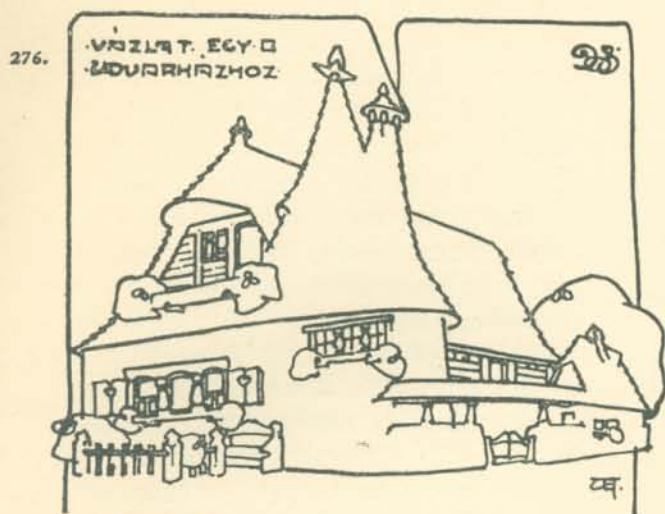

THOROCKAI-VIGAND EDE ÚJABB MUNKÁI.

IRTA: LYKA KÁROLY.

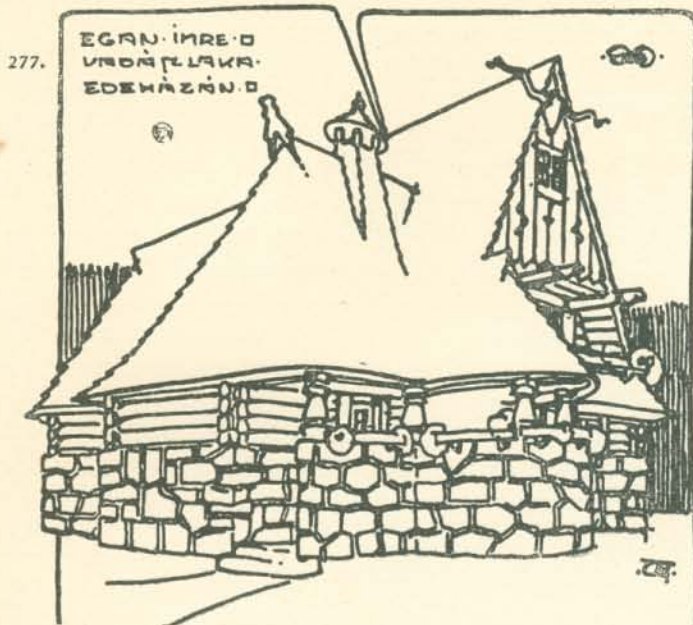

276. MAISON
DE CAMPAGNE.

THOROCKAI-VIGAND EDE egy idő óta Marosvásárhelyen lakik. Ez nemcsak azt jelenti, hogy ötszáz kilométernyire eltért eredeti álláspontjától, hanem azt is, hogy a művészete is odébb haladt, mint azt látni fogjuk. A színváltozásnak azonban nem pusztán Marosvásárhely az oka. Mert bármily rohamosan halad is ez a város, bármily kitűnő férfiak lakják is: mégis csak város, amelynek utcáit az építészeti mustrakönyvekből ösmert házak szegik be s e házaknak egyetlen feladata, hogy mentül több százalékot termeljenek. Nos ezért kár lett volna annyira kelet felé vándorolni. De Vásárhely Erdélyben van s Erdély sajátos természeti vegyülek. Minden tekintetben a különlegességek hazája. Száznál több virágot mutatott ki Simonkai, amelyek kizárólag Erdélyben teremnek. Bielz minduntalan figyelmeztet ritka bogaraira. Annyi savanyúvíz, mint ott, schol sincs Európában. És ez a különleges természet visszahat az emberekre: van Erdélynek aranyvidéke, valóságos Klondyke, furcsa kalandor néppel, van só-vidéke, igazi exotikum, van fa-vidéke, rengeteg erdőterületek, amelyek rábírták az embert, hogy ott mindenét fából formálja. Természetes, hogy a fa az, ami Thorockaira

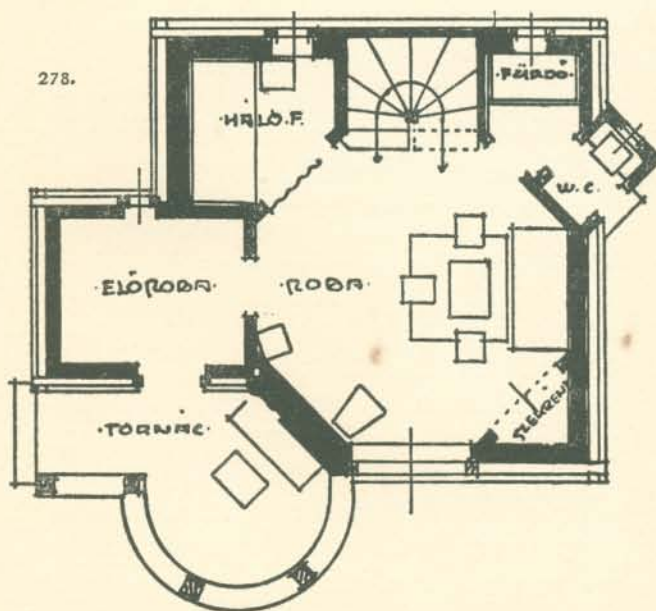
a legerdélyesebben hatott. Hísz már mint fiatal legényke fa-milieuban kezdte tevékenységét: rengeteg sok négyszögmétert borított fával a Steindl országházában. Azután bútorrá formálta a fát. Sok éven át láttuk deszka-stílusát az Iparművészeti Társulat kiállításain. S most házakat épít fából. Ezt természetesen csak Erdélyben lehet csinálni, mert ott az emberek egészséges érzéke évszázadok óta érti a fa művészi nyelvét. S ennek keleti dialektusait egy-kettőre úgy megtanulta a mi művésznk, mintha anyanyelve volna. Most márfolyékonyan fejezi ki benne gondolatait.

Már az udvarházon, amelynek képe e sorok elejét díszíti, az első szó a fáé. Falakat emelt belőle, följük azt a magas fedélszéklet és tetőt, amely oly bizalmasan int felénk Erdély minden fa-vidékén. Kezdetleges formáját megcsinálja a falusi legény is, de művésznk kezén e meredek síkok hirtelenül új jelentőséghez jutnak: nem csupán földnek, hanem változatos foltot festenek a tájképbe. Velük hangsúlyozza kifelé az alaprajz tagoltságát. Általuk meséli el a belső téralakítást. Az elterpedt tető nagy formája csupa béke és mozdulatlanság, a meredek „toronysüveg“ élénk beszédű felkiáltójel. Az edeházai vadászlakon már egy kanálnyi habarcs sincs. Szinte látja rajta az ember, mint cipelték a legények az erdőből, egyenest az ősforrásból, a szálfát, rakták s kötötték valamivé, aminek most ház a neve. Messze kiállanak a gerendavégek, jól láthatók a gerendaközök, meg lehet számlálni, hány darabból készült az egész. Az építőművész ácsművésszé lett, hogy még jobban hangsúlyozhassa nemes anyagának jellemét. Csak a ház alja kő: erre az alapra szerelték a többi. De itt a kő mellérendelt valami, mint mindenütt Erdély favidékein. Csak éppen házaljának használják igen szerény adagokban. Legutóbbi erdélyi sétámon elvetődtem egy kertbe, ahol két fuvar terméskő hevert. — „Ahá, ön épít?“ — szólt egy arra vetődő ember a kert gazdájához. Mert csak Erdélyben jelent két fuvar kő teljes felkészülést a házépítéshez.

277. MAISON DE CHASSE.]

Egy iskolával kombinált templom, egy gazdakör háza, egy-két szőlőkertbe való ház, amelyek képei ebben a füzetben láthatók, épp úgy hangsúlyozzák ezt a becses erdélyi anyagot. Ha még oly vakoltak is a falak: a legjelentékenyebb tömeg az épületen mégis famunka. A falak itt szinte csak elzárják a szobákat a külső világtól: vázuk, fontos szerkezeti elemeik a fa hangján beszélnek. A tornác tartó oszlopai,

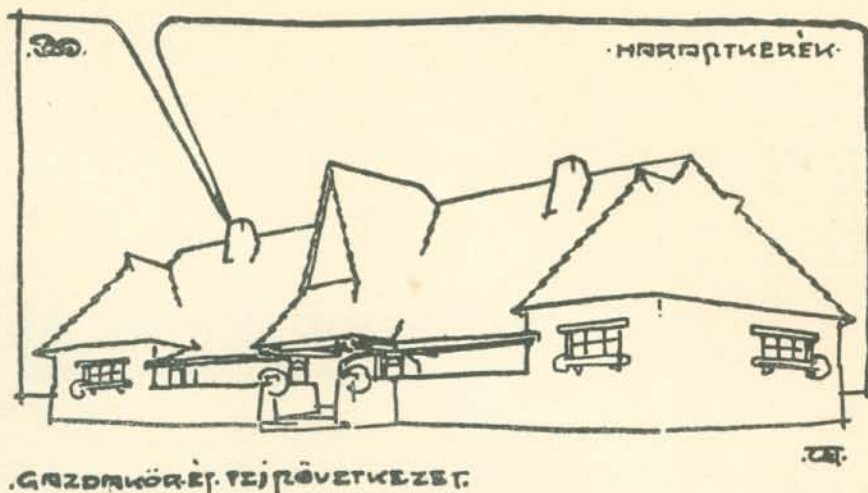
minden fajta keret fa, s nem eldugott szerepű, hanem nagy s határozott formákkal hangsúlyozott. A síma vakolatú falak természetesen nem hordanak díszet: a művészi fantázia a tornác, a bejáró, a kis kerítés körül játszadozik, ott mesélget fa-nyelvén. S a nagy, magas, tornyokkal hangsúlyozott tetők, leszegett, kikanyarított, megtört síkjakkal, apró kilátóikkal, feltűnő padlásablakaikkal, zezugos vonalvezetésükkel: mind arról szólnak, hogy a művészi gond nem a síma vakolatnak jutott ki, hanem a fa kifejezőképességének gazdag skálájára appellál. A döntő bélyeg tehát itt is a faé, bár az imént idézett épületek nem függenek össze oly szorosan a fa ősforrásával, az erdővel, mint a vadászlak.

Az említett sorozatban bizonyára feltűnt a szíves olvasónak, hogy művésznünk legújabb munkálkodása távol áll a milliós építkezésektől. Mi több, ezek a házak szerénység dolgában felvehetik a versenyt az ibolyával. Vadászlak, iskola-templom, falusi gazdaklub, 3000 koronától felfelé és lefelé, budapesti fogalmak szerint nem is építészet. Szerencsére Budapest és művészet, nem egy és ugyanaz a fogalom. Az igazi mester számára semmi sem kicsiny és semmi sem nagy. Lám, művésznünk vázlatkönyvében még sokkalta szerényebb méretű architektúrát is láttam: dísznőölt és kutyaházat. Mégis nagyobb örömmel nézegettem, mint Budapest bérpalotáinak kilenc tizedrészt. Mert e vázlatokban, akár csak az itt reprodukált műtárgyakban, egy mindennek felett uralkodó művészi elv diadalát láttam: azt, hogy az igazi művész az adott körülményekből meríti ihletét. S az adott körülmények közé nem csak az anyag tartozik, hanem a megrendelő, annak anyagi tehetősége és az elérendő cél. Ha oly sokszor megbotránkoztam a budapesti munkásház-telepek borzalmas prózáján: művésznünk munkáin jól esett felüdülnöm. Ime egy ember, aki megértette az építészet egyik legfontosabb törvényét s életet önt belé. Erdély nem

gazdag világ. Vannak aranybányái, de azok tartalma nem Erdélyé. Van kincses Kolozsvára, de a kincs — nincs. A gazdakörnek mégis szüksége van házra, a szőlősgazdának hajlékra. Ime az adott körülmények. — Thorockai-Vigand keze ezeket a körülményeket is művészetté tudta gyúrni.

S ez még nem minden. Mondottuk már, hogy az iskola egyúttal templom is. Ezt a pesti tanítók is mondogatják, amikor a gyerekek lármáznak. Csakhogy művészninktől Erdélyben nem kenetes aforizmat, hanem reális templomot és reális iskolát kívántak. Egy másik feladata, mint már mondtuk, a gazda-kör volt. De mi csak rövidség okán neveztük annak, mert a puszta klubházat kombinálnia kellett egy — tejszövetkezettel. Szinte várjuk már, mikor kívánnak tőle olyan házat, amely egyúttal kormányozható léghajó és lóversenytér is. Azt hisszük, Thorockai ennek is vígan nekivágna. Régóta ösmerjük a tömörítés mesterének. Csinált s kiállított egyszer egy dolgozó-asztalt, amelyet dolgozószobává, árú. és szertárrá lehetett tágitani. Továbbá ő az, aki egy talpalattnyi földön megveti egy ház alapjait. Minden építésünk közt ő a legkitünőbb tértágító. Bizonyára minden nagyobb megerőltetés nélkül gyúrt iskolából és templomból, klubházból és tejszarnokból oly foncsort, amelynek alkatrészei a kívánt pillanatban vegyileg elkülönödnek. Az iskolaszolga szinte egy gombnyomásra megnyit egy falat s az iskolából templom lett. Apszísát, oltárát megtaláljuk a mellékelt alaprajzon. Majdnem mosolyognánk a kedves ötleten, ha nem tudnók, hány ezer gyermek nevelése fordul meg ily pénzkérdésen. Ha kultúrát szolgál a művészet: itt igazán, betű szerint szolgálja.

Anyagról, szerkezetéről, körülményekről volt eddig szó. De még ebben a futólagos jegy-

279.

279. MAISON D'UNE ASSOCIATION D'AGRICULTEURS.

zetben is rá kell terelnünk olvasóink figyelmét Thorockai művészi előadásának érdekességeire. A legegyszerűbb eszközökkel éri el artisztikus hatásait. Egyik családi házán például élenkíteni kellett a nagy vakolt falfelületet. Májszínű gépelt téglából vont tehát övet a falak köré. Egy másikon a vakolat fehér s az egész faanyag fehér mázbevonatot kapott. Fehér harmónia: csak az anyagok szövetkülönbsége élenkíti ezt a bájos alkotmányt. Másutt merészen belemarokol a festékes tégelyekbe. Egy szőlőkerti házán zöld és kék minden ablak- meg ajtókeret. És élenk narancsszínű a tető. Olyan színhatású, mint egy gazdag szőnyeg. Vagy mint a kakas pompás tolldisze. El is nevezték „kakasháznak“.

Természetes, hogy a belső berendezés körül bőven nyílik alkalma művészi színérezéseinek elmondására. A műbarát házába, szinelrendezésébe a mellékelt színes táblán pillanthatunk be. A dohányzószoba díszkrét és mély hatás dolgában nem marad mögötte. Sötétre pácolt tölgyfa, zöld bőr: komoly-kedélyesen csendülnek össze. A fogadószoba tölgyfabutóra fekete-szürke, vörös és elefántcsontsín ráfestéssel. Vörös a bőr. És éppen ily mélyhangú a butor vasalása, amely ezúttal csakugyan vas. Képzéljük még e kedves házakat természetes környezetükbe, bokrok, fák közé, fölöttük a csattanó kék eget, a tornácon és ablakdeszkákon az égő muskátlikat: megértjük, hogy ez az apró architektúra igazi művészi ösztönből született meg.

És nem kerül ellenkezésbe a hellyel s a földdel, amelyen áll. Nem érezzük idegen-szerűnek Erdélyben. Más ugyan mint az átlagos erdélyi ház, de mégis oda való. Thorockai nem vette át betű szerint a népies

építkezést. Hisz akkor közönséges utánzó volna. Az „én is úgy csinálom majd“ — nem művészi elv. Sokat tanult s nagyot fejlődött Erdélyben, de önmagát s nem másnak a művészetét fejlesztette.

LEGRÉGIBB KÁRTYÁINK.

IRTA: HATHALMI GABNAY FERENC.

KI MIKOR TALÁLTA FEL a játékkártyákat, illetve a kártyajátékot, nem tudni. Tény az, hogy a XIV. században már olyan szenvedéllyé fajult el, hogy az egyház átokkal sújtott és kiközösítéssel fenyegetett minden játékost s a papok s barátok a XV. század elején a kártyákat s azok előállítására való minden eszközt valóságos vandalizmussal pusztítottak, de úgy látszik magnak valót mégis hagytak, mert a kolos-

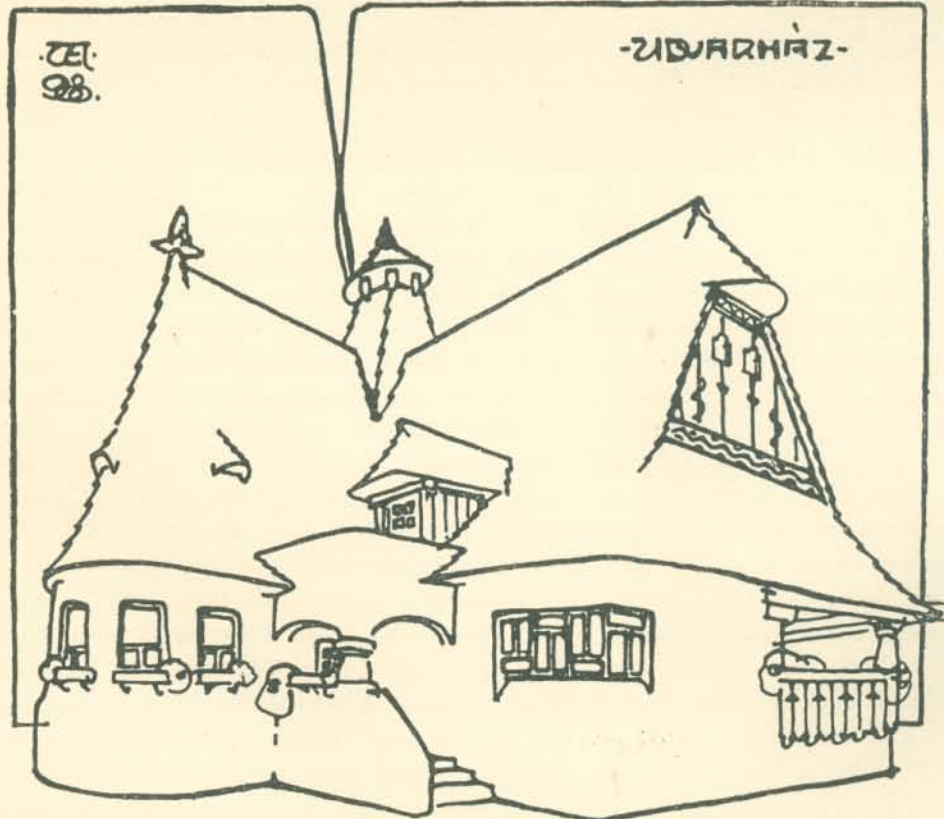
torok- s zárdákban csak ezután kezdett a kártyajáték mint legkényelmesebb szerencsejáték fellendülni, úgy hogy Henry René d'Allemagne „Les cartes à jouer du quatorzième au vingtième siècle“ című rendkívül terjedelmes, sőt terjengős monográfiájának legbecsebb anyagát éppen ezen papi hajlékok könyvtárainak köszöni.

Ezen forrás szerint a kártyákra vonatkozó legrégibb okmány Renier Hollander brabanti

tábornok feljegyzése 1379-ből:

„Ghegeven Minenhere ende Minrevrouwen XIII; in meyo (1379) quartspel met te copen: III; peters I; Gulden maken VII; 1/2 mottoenen.“ Magyarul: Uramnak és Asszonyomnak 1379. május 14-én kártyajátékra 4 peterst 2 forintot adtam, kitesz 8 1/2 moutont = ürüt. Ez Venceslav és Jeanne Belgium akkori királyának s királynéjának kártyadóssága. A másik okmány Párisban 1392-ben kelt egy utalvány:

280.

280. MAISON DE CAMPAGNE.